

ULUSLARARASI SOSYAL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ THE JOURNAL OF INTERNATIONAL SOCIAL RESEARCH

Cilt: 13 Sayı: 70 Nisan 2020 & Volume: 13 Issue: 70 April 2020
www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581
Doi Number: <http://dx.doi.org/10.17719/jisr.2020.4082>

SAMANYOLU (1967) FİLMİNDE NEVROTİK KARAKTERİN TEMSİLİ VE HATALI SOSYAL UYUMUN ANALİZİ*

REPRESENTATION OF THE NEUROTIC CHARACTER AND ANALYSIS OF THE DISTORTED SOCIALIZATION IN THE MOVIE *THE MILKY WAY* (1967)

Öznur YEMEZ**

Öz

Bu çalışma, başrollerini Hülya Koçyiğit ve Ediz Hun'un paylaştığı 1967 yapımı *Samanyolu* filmi nevrotik karakterin temsili ve hatalı sosyal uyumun nedenleri açısından ele almaktadır. Küçük yaşta annesini kaybeden, babasının başkasıyla evlenmesiyle ortada kalan ve teyzesi tarafından büyütülen karakterin hasarlı bir benlik geliştirmesinin sebepleri Freud, Adler ve Horney'a atfla irdelenmektedir. Teyzesinin kızına karşı hissettiği tutkulu platonik aşkı bütün kimliğini inşa etmiş, karşılık almak bir yana daimi olarak küçük görülüp aşağılanması benlik algısını zedelemiştir. Travmatik bir çocukluk geçiren karakter hatalı bir sosyal uyum gerçekleştirmiş, bu durum yaşam üslubunu şekillendirmiş ve Adler'in üç yaşam sorunu olarak tanımladığı sosyal, meslek ve sevgi konusunda başarısızlık yaşamasına yol açmıştır. Eğitimi yarıda bırakan karakter asosyal, melankolik ve geçimsiz bir insan profili çizmiş ve platonik aşkın da beslediği yetersizlik ve aşağılık duygularından ötürü normal bir insan olamamıştır. Annesinin bir ikamesi olarak alımladığı teyzesinin evinde bir sığıntı gibi yaşaması, hayatta yolunu bulamamış olması, kuzeninin onu sürekli aşağılaması kendilik algısını olumsuz etkilemiştir. Bu makale, başkarakterin çocukluk yaşantılarının nevroz oluşumuna zemin hazırladığı, nevrotik kişiliğinin bir sonucu olarak sosyal hayata uyum sağlayamadığını, karşılık alamadığı aşkıdan dolayı derin bir aşağılık duygusu geliştirdiğini ve bu yüzden hem kendi benliğine hem de dış dünyaya yabancılaştığını göstermeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Samanyolu* (1967), Adler, Freud, Horney, Nevrotik Kişilik, Aşağılık Duygusu.

Abstract

This study deals with the movie *The Milky Way* (1967) starring Hülya Koçyiğit and Ediz Hun in terms of the representation of the neurotic character and his distorted socialization. The flawed social harmony of the alienated character, whose mother dies at a very young age, is due to his suffering from the loss of his parents, to his mother's death and father's marriage to someone else. Using the terminologies of Freud, Adler and Horney, this article aims to analyze the neurotic character in terms of unfulfilled desire, sense of belonging and distorted development of the self. The character with a traumatic childhood has difficulty in socializing and developing an integrated self. His isolation from society (and humiliation by the other) shapes his style of life and, as Adler suggests, causes him social troubles. The neurotic character raised by his aunt falls in love with his cousin, quits education and, thus develops an aggressive, melancholic and asocial profile in society. In fact, he is unable to manage his feelings of inability and inferiority. His unrequited love furthermore reinforces his complex to make him develop a melancholic self. The study shows how the neurotic character eventually has transferred his libidinal energy to the arts and achieves self-respect through art.

Keywords: *The Milky Way* (1967), Adler, Freud, Horney, Neurotic Character, Feelings of Inferiority.

* Bu çalışma, 14-15 Mayıs 2018 tarihlerinde Karadeniz Teknik Üniversitesi'nde düzenlenen 7th International Conference on Narrative and Language Studies (NALANS) konferansı bağlamında sunulan özet bildirinin makaleye dönüştürülmüş halidir.

** Dr., Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, İngiliz Dili ve Edebiyat Bölümü, İngiliz Kültürü ve Edebiyatı Anabilim Dalı, oznuryemez@gmail.com

1. GİRİŞ

Sinematik anlatılarda karakterlerin içinde buldukları ruh hali olay örgüsünün gelişimine hizmet eder (Çıraklı & Yemez, 2019, 96)¹. Nevrotik karakterlerin merkeze alındığı anlatılarda ise yaşanan nevroz karakterin kendisiyle ve çevresiyle olan ilişkilerini yönetmekte, olayları ve olguları algılamasını etkilemektedir. Çevresi tarafından anormal olarak yaftalanan başkarakterin hikâyesini konu edinen *Samanyolu* (1967)² anlatısında ise travmatik bir çocukluk geçirmiş, buna bağlı olarak aidiyet duygusu inşa edememiş ve içedönük bir yaşam üslubu geliştirmiş olan Nejat'ın hasarlı benlik oluşturmalarının sonucunda öznelliğini yitirmesi ele alınmaktadır. Annesinin vefatının ardından babasıyla hâlihazırda sorunlu olan ilişkisi kopma noktasına gelen, teyzesini anne ikamesi olarak benimseyen Nejat'ın hikâyesi, yeni evini yuvası olarak kabullenmekte tekrar eden bir başarısızlık yaşayarak kendini sığıntı olarak hissetmesiyle başlar. Yaşadığı uyum sorunlarının okul hayatına da etki ettiği görülen karakter eğitimi yarıda bırakmak zorunda kalır. Teyzesinin kızı Zülal'e yıkıcı bir bağlılık ve bağımlılık geliştirmiş, karşılık bulamadığı aşkıdan dolayı derin bir melankoli içerisine düşmüş, daimi olarak aleni bir şekilde aşağılanıp rencide edilmesi zamanla mazoşist bir tutum geliştirerek kendi benliğine saldırmasına yol açmış olan Nejat'ın iç dünyasında yaşadığı buhran filmin asıl konusunu teşkil eder. Bu çalışma, ilk çocukluk döneminde yaşanan duygusal ihmal ve istismardan dolayı hasarlı bir benlik oluşturan Nejat'ın hatalı bir sosyal uyum gerçekleştirmesinin nedenlerini aşağılık kompleksi ve yetersizlik duyguları üzerinden analiz etmeyi ve karakterin geliştirmiş olduğu nevrozu aşamalarıyla irdelemeyi amaçlamaktadır. Çalışma, ötekinin bakış açısını içselleştiren Nejat'ın toplumdan onay alamadıkça kendi benliğine nasıl saldırdığını ve kendilik algısını nasıl yitirdiğini örnekleriyle ortaya koyarken, karakterin hem kendi benliğinde hem de toplum içinde daimi bir sürgüne mahkûm edildiğini göstermektedir.

2. KURAMSAL ARKAPLAN: ADLER, FREUD VE HORNEY'E ATIFLA NEVROTİK KARAKTER

Freud, asabi karakter ya da kaygı nevrozu olarak adlandırdığı nevrozların kökenini cinselliğe indirgemiş ve güncel nevrozlar ve psiko-nevrozlar olarak iki ana sınıfa ayırmıştır (Freud, 2016, 30). Bu bağlamda, güncel nevrozları daha ziyade cinsellikte yaşanan sorunlar ve bunların dışavurumu olarak tanımlarken psiko-nevrozları da bu sorunların ruhtaki yansımaları olarak açıklamıştır. Böylece cinselliği salt ruhsal bir kavram olmaktan çıkararak bedenle ilişkilendirmiş ve somatik bir olguya evirmiştir. Freud'a göre nevroza sebep olan faktörlerden biri de "öznenin cinsel dürtüleri ve cinselliğe karşı dirençleri" (Freud, 2016, 39)dir. Keza nevrozları dürtülerle³ ve içgüdü teorisiyle⁴ doğrudan ilişkilendirmiş ve tatmin edil(meyen) ya da bastırılan dürtülerin öznedeki nevroz uyandırdığını dile getirmiştir. "Tüm davranışların altında yatan güç" (Tükel, 2015, 28) olarak tanımlanan dürtüler ya da içgüdüler öznenin bilinçdışıyı şekillendiren itkileri oluşturmaktadır. Freud (2016) içgüdüleri genel olarak "benlik içgüdüleri (açlık, kendini koruma içgüdüğü) ve libidinal içgüdüler (sevgi)" (66) olmak üzere iki ana kategoriye ayırmıştır. Eros kavramıyla ilişkilendirilen benlik dürtüleri ve cinsel dürtüler birbirine karşıt şekilde sınıflandırılmış ve analiz edilmiştir. "Cinsel içgüdülerin enerjisine ve sadece bu çeşit enerjiye libido" (42) ismini veren Freud (2016), nesne ve benlik (narsistik) libidolarının birbirine zıt yapılandığını belirtmiştir. Freud libidonun iki şekilde dışa vurulduğunu vurgulamış ve öznenin kendi benliğine (ego-libidosu) ve ötekine (nesne libidosu) yatırım yapıldığını dile getirmiştir (Storr, 2019, 67). Bu açıdan nesneye yöneltilmiş libidoda artış yaşandığı zaman benlikteki libidoda düşüş yaşanır ve öznenin arzu nesnesiyle aşırı özdeşleşim yaşaması neticesinde karakterin "nesne yatırımı lehine kişiliğinden vaz[geçtiği]" (Tükel, 2015, 48) görülür.

Freud, 1920'de yayınladığı çalışmasında benlik ve libidinal içgüdüler kuramını reddederek ortaya ölüm (Thanatos) ve yaşam (Eros) içgüdü ikilemini atmıştır. Ölüm içgüdüünü daha ziyade saldırganlıkla (agresyon)

¹ Sinema tekniğiyle anlatılan hikâyelere sinematik anlatı denir. Bu tür anlatılarda psikolojik sorunları olan karakterler önemli yer tutar (Çıraklı & Yemez, 2019, 96).

² Film, Kerime Nadir'in aynı adlı romanından beyaz perdeye uyarlanmıştır.

³ Kızıltan & Saydam (2018) dürtü ve içgüdü arasındaki farkı şöyle tanımlamaktadır: "İnsanda, içsel ve dışsal uyaranlara has, genetik olarak belirlenmiş stereotipik tepkileri içeren ve salt tatmini hedefleyen içgüdü'nün yerini, içgüdüsel gereksinimin yanı sıra narsistik arzuyu da tatmin etmeyi amaçlayan, içgüdüye göre hayli kişiselleşmiş ve uyaranlardan nispeten özerkleşmiş "dürtü" alır" (128-129).

⁴ Freud (2016) içgüdü kavramını şöyle tanımlamaktadır: "İçgüdü genel olarak canlıların bir çeşit esnekliği olarak, bir zamanlar var olan ancak dışarıdan gelen bazı örselenmeler sonucu son bulmuş bir durumun onarılması için bir itici güç olarak görülür" (67).

ilişkilendiren Freud rekabetin, kıskançlık ve öfkenin de saldırganlık dürtülerinin bir dışavurumu olduğunu ifade etmiştir. Saldırganlığın aynı zamanda sadizm ve mazoşizm kavramları bağlamında irdelemiştir. Böylece zaman içerisinde “Freud’un nevrozlara bakışı, nörolojik olandan psikolojik olana doğru köklü bir değişikliğe uğramış; nevrozların oluşumu kuramında öncelik, çevresel olaylardan zihinsel olaylara kaydırılmıştır” (Tükel, 2015, 33). Freud’a göre nevrotik bir özneyi normal bir öznenen ayıran asıl nokta, ikincinin kolaylıkla yönetebildiği ve aşabildiği konularda nevrotiklerin hassasiyet gösterip ruhen çöküş yaşamasıdır. Tabii bu durumda başvuru savunma mekanizmaların görece yetersiz ya da etkisiz kaldığı da söylenebilir. Nevroz kavramını psikoz kavramıyla da kıyaslayan Freud, psikozda semptomların ya da göstergelerin dışarıdan bir öteki tarafından kolaylıkla okunabilecek ve algılanabilecek seviyede olduğunu, nevrozların altta yatan asıl sebebinin ise uzun uğraşlar sonucunda ortaya çıkarılabileceğini belirtmiştir. Nevrotik özne gerçeklikle bağını koparmamıştır, ancak tatmin ve huzur bulamadığı gerçeklikten kaçarak yarattığı hayal dünyasına sığınır ve bu dünyada kendi gerçekliğini inşa eder. Asıl sorun da bu dünyadan sıyrılıp gerçek dünyada tutunmaya ve var olmaya çalışmakta başarısızlığa uğramasıdır.

Freud güncel nevrozlar dışında kalan nevrozların kökeninin çocukluk dönemine uzandığını vurgulamıştır. Buna göre nevrotik öznenin psikoseksüel gelişim evrelerinden birinde takılı kaldığını⁵ belirtmiştir. Bu nedenle “gelişmekte olan çocuk herhangi bir basamağı başarılı olarak tamamlayamazsa o basamağa takılı kalır ve yetişkin yaşamında takılı olduğu basamağın özelliklerini taşıyan bir kişilik geliştirir” (Sayar & Dinç, 2018, 101). Bu bağlamda üç ana karakter tipolojisinden bahsedilebilir: fallik, oral ve anal karakter. Fallik karakter kavramsal olarak analize tabii tutulma konusunda görece ihmal edilmiştir. Storr (2019) fallik karakterin en iyi tanımının Roycraft tarafından verildiğini belirtmektedir. Buna göre fallik karakter “Cinsel davranışı, bunu bir ilişkiye katılım olarak değerlendiren genital karakterin aksine, bir iktidar gösterisi olarak değerlendiren kişi” (38)dir. Oral karakterin temel özellikleri ise “pasiflik, bağımlılık ve kişinin yeterliği hakkında şüpheler [...] aynı zamanda parmak emme, fazla yeme ve alkol ve tütüne aşırı müsamaha gösterme gibi ‘oral’ alışkanlıklar” (38) olarak özetlenebilir. Anal karakterde ise “düzenlilik ve temizlikle meşgul olma hali, dağınıklık ve dışkılama kirliliğiyle bilhassa belirlenmiş bir kaygıya ‘karşıt tepki’ olarak” gözlemlenir (Storr, 2019, 39). Bunlara ek olarak, cimrilik ve inatçılık gibi özellikler de sergilenmektedir. Nevrotik öznenin psikoseksüel gelişim evrelerinden birinde takılı kalmış olması ve bir sonraki aşamaya geçmekte başarısızlık yaşaması cinsel kimliğinin çocuksu seviyede kalmasına yol açmıştır. Bu açıdan Freud “nevrotik insanların ana karakteristik özelliğinin normal seks hayatının yoksunluğu olduğu” ve “cinsel tatminin mutluluğun anahtarı anlamına geldiği” kanısına varmıştır (Storr, 2019, 31). Freud bir bütün olarak nevrozu içgüdülerle ego arasındaki çatışmalara bağlamış ve biyolojik etkenlerin doğal bir sonucu olarak görmüştür.

Adler (2016) nevrozu toplumsallaşma bağlamında irdelemiş ve aşağılık duygusu ya da kompleksi geliştiren öznenin hatalı bir sosyal uyum gerçekleştirdiğini ve ilk çocukluk anılarının da yetişkinlikte sergilenen bu nevrotik karakter ve davranış örüntüsünü, ya da kendi tabiriyle yaşam üslubunu belirlediğini dile getirmiştir. Aşağılık duygusu ve kompleksi arasında fark olduğunu; aşağılık duygusunun hastalık seviyesinde olup kişiliğin ve ruhun bütününe etki ettiğini ifade etmiştir. Aşağılık duygusunun patolojik bir duruma evrilmesi, öznenin depresif duygudurum geliştirmesi ve kendini gerçekleştirme ve geliştirme konusunda başarısızlığa uğramasıyla açığa çıkmaktadır. Toplumsallaşmada başarısızlığa uğramış nevrotik öznenin aksine normal özne “toplum içinde ve toplumla bir arada yaşayan bir bireydir; yaşam biçimi topluma öylesine uydurulmuştur ki toplum, kendisi istesin ya da istemesin, bireyin çalışmalarından belli bir yarar sağlar kendine” (Adler, 2016, 87). Normal özne, nevrotik öznenin aksine, karşılaştığı güçlükleri ve sorunları çözüme kavuşturmada gereken beceriyi sergileyebilir. Nevrotik özne görece hep gergin, etrafındakileri düşman olarak algılayan, toplum içine karışmada sorun yaşayan, insanlarla ilişkileri sınırlı olan ve ötekinin kendine üstün tutulduğu konusunda sabit fikir edinen biridir. Bu nedenle çoğunlukla kendince yapması gereken tek şey vardır; “o da çevresinden kendisini tamamen soyutlayıp geriye çekilmek ve başka insanlarla asla rekabet durumuna girmemek, yeryüzünde adeta tek insan olarak yaşamını sürdürmek” (Adler, 2016, 92) tir.

Adler (2016) yaşam üslubu kavramını “belli tutumlar da yaşam karşısındaki toplum tutumun dışavurumudur” (117) ve mizacı da “insanların birbirlerinden ayırt edilmelerini sağlayan ruhsal tutumlar” (122)

⁵ Storr (2019) nevrotik bireyle pervert (sapkın) bireyin ortak özelliğinin her ikisinin de psikoseksüel gelişim evrelerinde takılı kalmak olduğunu altını çizmiştir. Buna göre ikisi arasındaki temel fark bu durumun dışavurumunda yatmaktadır. Freud (2017) iki kavram arasındaki farkı şöyle betimlemektedir: “Nevroz adeta sapıklığın negatiftir” (62).

olarak tanımlamaktadır. Bu bağlamda öznenin ilk anılarıyla birlikte vücut pozisyonu, yaşama ve kendi benliğine karşı tutumu (ki buna kadercilik de dâhildir) ve davranışları yaşam üslubunu ve mizacını ele veren temel özelliklerdendir. Adler, erken çocukluk dönemine dair anıların yetişkinlikte sergilenen tutumların nedeni değil de onlar hakkında ipuçları veren yapılar olduğunu belirtmiştir. Bu açıdan bireyin yaşam üslubu geri döndürülemez şekilde dört-beş yaş civarında şekillenmektedir. Nevrotik insanlarda yetişkinlikte baş gösteren aşağılık ve yetersizlik duyguları bu döneme ait yaşantılar sebebiyle oluşmaktadır. Adler, bu döneme bağlı olarak üç çocuk tipolojisi belirlemiştir; şımartılmış çocuk, organsal yetersizlik yüzünden kısıtlanan çocuk ve sevilmeyen, ya da daha doğru bir ifadeyle istenmeyen ve nefret edilen çocuk⁶. Özellikle son gruba giren çocuklar aile içerisinde istismara varacak boyutlarda ihmale maruz kaldıklarından hatalı bir sosyal uyum gerçekleştirerek Adler'in üç temel yaşam sorunu olarak tanımladığı toplum, meslek, sevgi ve evlilik bağlamında başarısızlığa uğramıştır. Bu nedenle toplumsallaşamayan birey haline gelememişlerdir. Bu çocukların ayrıca yetişkinlik dönemlerinde karşı cinsle kurdukları ilişkiler de sorunludur. Aşırı bir özbiçin geliştirdiklerinden daha ziyade kendi duyguları ve sorunlarıyla ilgilenmekte ve karşı cinsle bir bağ kurmakta sorun yaşamaktadırlar. Adler buna sebep olan şeyin çocuklukta edinilen aşağılık duygularının yetişkinlikte nevroza evrilmesi olduğunu belirtmiştir. Çözüme kavuşturulmayan aşağılık kompleksi zamanla duyguya dönüşmekte ve öznenin nevroitik bir kişilik geliştirmesine yol açmaktadır. Yaşanılan nevroz zaman zaman aşırı boyutlara varmakta ve çoğunlukla öznenin sosyal yaşamında geri çekilmesine yol açmaktadır.

Horney, çocukluk çağı yaşantılarının bütünü öznenin kişiliğine etki ettiğini ve yetişkinlikte baş gösteren cinsel sorunların da nevrozun nedeninden ziyade bir sonucu olduğunu belirtmiştir. Bu açıdan nevrozlar daha çok "zor koşullar altında özgün bir tür yaşama mücadelesine karşılık gelir" (Horney, 2017, 10). Öznenin kendisiyle ve ötekiyle olan ilişkisinde yaşanan sorunlar ile iç ve dış çatışmalar nevrozun doğmasına yol açmaktadır. Freud'un nevrozla içgüdü teorisi ikilemine karşı çıkan Horney nevrozun içgüdüden ziyade benlik ve ötekiyle yaşanan çatışma sonucu ortaya çıktığını vurgulamıştır. Ayrıca öznenin nesneye aşırı sadakati sonucunda benlik libidosunda düşüş yaşandığını ve bu durumun aşağılık duygularına yol açtığını belirtmiştir. Freud'un oral ve anal karakter tanımına da karşı koyan Horney, bu kişilik özelliklerinin adı geçen bölgelerle ilişkisinden ziyade erken çocukluk döneminde yaşanan sorunlara verilen tepkiler olarak yorumlamıştır ve bu durumun öznenin sadece cinsel kimliğini değil kendi ve ötekiyle olan ilişkisine de etki ettiğini belirtmiştir. İçgüdülerin yol açtığı kaygıdan kaynaklandığı düşünülen nevroitik kaygının da "artan içgüdüsel gerilime yönelik bir "ego" tepkisi değil, kişilik içindeki çatışan eğilimlerin sonucu olduğunun anlaşılmasını engellemektedir" (Horney, 2017, 53). Horney genel olarak nevrozların oluşumunda kültürel faktörlerin de etkili olduğunu belirtmiştir. Bu bağlamda sadizm, narsisizm ve mazoşizm gibi kavramlar da nevroitik eğilimler olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca nevrozun kökenini geçmişte değil güncel hayatta aramak gerektiğini vurgulamıştır, çünkü normal bir insanda olumsuz bir etki yaratmayacak olay ya da durumlar nevroitik insanda travma oluşturacak boyutlara varabilmektedir. Nevrotik öznenin aslında temel sorunu kendini güvende hissetmekte zorluk yaşamasıdır. Özgüvenden yoksun yaşayan nevroitik özne toplumsal ya da bireysel düzlemde deneyimlediği sorunlardan dolayı yetersizlik ve öz suçlamalarla boğuşur. Bu durum kendini en çok nevroitiğin güttüğü imaj kaygısında belli eder ve "bu imaj temel olarak onaylanmama (reddedilme) korkusu ve üstünlük özlemi tarafından belirlenir" (Horney, 2017, 140). Yetişkinlikte nevroitik bir benliğe bürünen özne çoğunlukta "çocukluklarında mevcut zorluklarından daha çok etkilenenlerdir" (Horney, 2017, 142) ve ayrıca dolaylı olarak yazgının, doğrudan ise yaratıcının ona yeterince adil davranmadığına dair bir sanrı geliştirebilir. Bu sebepten "nevroitikler, yaşamlarında hiçbir söz hakları yokmuş izlenimi verirler. Bilmedikleri ve kontrol edemedikleri coşkusal (duygusal) güçler tarafından sürüklenirler" (Horney, 2017, 148). Bu açıdan benliklerini ve ötekini doğru değerlendirme yetisini zamanla kaybederler. Özdenetimden yoksun bir şekilde iç dünyalarında savrulup dururlar. Adı konulmamış bir suçluluk duygusunun esiri olurlar. Bu suçluluk duygusu süpergonun yıkıcı ve baskıcı gücünün yanı sıra "kusursuz görünme ihtiyacının kategorik yapısının kaçınılmaz bir sonucudur" (Horney, 2017, 188).

Nevrotiklerde kendiliğinden ortaya çıkan mazoşistik eğilimler öznenin benliğini doğru değerlendirme yetisinden yoksun bir hale dönüşmesine yol açmaktadır. Bu sebeple özne devamlı surette kendini küçümsemekte ve zayıf yönlerini abartmaktadır. Aile üyesi ya da karşı cinsten olsun, ötekine karşı normalüstü

⁶ Bunların dışında bir de okul yaşamında parlak bir gelecek vadedit sosyal yaşama uyum sağlayamayan çocuklar vardır. Bu çocuklar da Adler'in sözünü ettiği üç çocuk tipolojisine uygun bir görüntü sergileyerek yetersizlik ve aşağılık duygularıyla mücadele etmek zorunda kalır ve okuldaki başarılarını sosyal hayatlarına taşımakta zorlanır.

bir bağımlılık geliştirmekte ve bu karakterlerde “doyumsuz bir sevecenlik veya ilgi açlığı” (Horney, 2017, 198) göze çarpmaktadır. Çoğunlukla kaderci bir inanış sergiler ve hayatın/talihinin elinde oyuncak oldukları sanrısı geliştirirler. Yaptıkları işlerden haz almayarak ve onlar için dizilen övgülere şüpheyle yaklaşarak kendilerini bir nevi cezalandırırlar. Potansiyelleri olmasına rağmen azla yetinerek kendilerini ıslah ederler. Ötekine yıkıcı ve mazoşist bir bağımlılık geliştirerek örtük bir düşmanlık ve kin güderler ve “bu düşmanlığı dile getirme tarzı, acı çekme, çaresizlik, kendini kurban ve yara almış birisi gibi gösterme, kinci bir kendini paralama antropolojik terimlerle kendini saldırganın eşliğinde öldürme şeklindedir” (Horney, 2017, 206). Mazoşist öznenin olaylara ve olgulara verdiği genel tepki aşırı çaresizlik ve acizlik durumudur. Yaşamın gidişatını tersine çevirme olasılığının elinde olduğu fikrini inatla reddeder ve pasif bir tutum geliştirir. Bu nedenle çoğunlukla kendi dışındaki durumları ve kişileri suçlar ve sorumluluktan pay almamakta ısrar eder. Dış dünyada var olmayı başaramadıklarından iç dünyalarına sığınır hayallerle avunurlar. Sonuç olarak nevrotik özne, kişiliğinin bir sonucu olarak mazoşist bir tutum geliştirir ve aslında “acı çekmekten başkaları kadar hoşlanmaz, çektiği acı kişilik yapısının bir sonucudur” (Horney, 2017, 216).

Arzusunu tatmin edemeyen ve ihtiyaç duyduğu sevgi, onay ve şefkati elde edemeyen nevrotik karakter, önce dış dünyaya ardından kendine yönelen bu agresyondan ancak nevrozunu yöneterek kurtulabilir. Çalışmak, üretmek ve yaratıcılığın nevrotiğin kendine yönelen mazoşistik eğilimlerini sakinleştirdiği bilinmektedir. Freud (2016) nevrotiğin bu durumunu “yaratımları, sanat çalışmaları, rüyalarda olduğu gibi bilinçdışı arzuların imgesel olarak doyurulmasıydı ve rüyalar gibi uzlaşma niteliğindedirler çünkü onlar da bastırma güçleri ile açık bir çatışmadan kaçınmaya zorlanmışlardır” (76) olarak betimlemektedir. Nevrotik karakterlerin teselliye çalışmada ya da yaratıcılıkta araması bundandır. Libidinal arzusunu sanat aracılığıyla dışavurma yolunu seçen nevrotik karakterler, arzu nesnesi yerine sanata tutunmaya başlarlar. Sanat nevrotik bir kişilik için terapötik bir yordamdır.

3. ANALİZ, BULGULAR VE TARTIŞMA: NEVROTİK ÖZNEİN NESNEYLE İLİŞKİSİ VE HATALI SOSYAL UYUM

Nevrotik kişiliğin kökeni çocukluk çağı yaşantılarına uzanır ve bu dönemde öznenin yaşam üslubu geri döndürülemez şekilde yapılır. Dolayısıyla nevrotik karakter hasarlı bir benlik oluşturmuştur ve nevrotik bir yetişkin olarak bebeklik ve erken çocukluk döneminde ihtiyacı olan sevgi ve şefkatten yoksun büyümüş olmasının semptomlarını taşır. Nevrotik bir özne olarak Nejat’ın travmatik sayılabilecek bir çocukluk geçirdiği ve ebeveynlerinin ihmal ve istismarına maruz kaldığı söylenebilir. Nitekim karakterin hikâyesi ele alındığında, annesinin, karakterin doğumundan sonra vefat etmiş olduğu, babasının yeniden evlenebilmek için onu teyzesine emanet ettiği anlaşılmaktadır. Bu anlamda Nejat karakteri, Adler’in tanımını verdiği istenmeyen ya da sevilmeyen ve nefret edilen çocuk kategorisine girmektedir. Bu durum, yetişkinlikte tüm yaşamına nüfuz eden nevrozun asıl sebebidir. Nevrotik bir karakter olarak Nejat’ın, benliğinin oluşumuna aracılık eden bir anneden ve toplumsallaşmasını sağlayacak olan bir baba figüründen yoksun yetiştiği açıkça anlaşılmaktadır. Anlatının başında dış ses olarak “Annemin ölümünden sonra bana ikinci bir anne olan teyzemin yanına dönüyorum” (Erman & Aksoy, 1967) diyerek tasvir ettiği teyzesini anne ikamesi olarak benimsemiş olsa da bu evde aile ferdinden ziyade bir nevi sığıntı olarak yaşamıştır. Bu durum nevrozun asıl sebeplerinden biri olarak değerlendirilebilir.

Nevrotik karakterin gerek ailede gerekse toplumsal düzeyde aidiyet duygusu inşa edemediği görülür. Nejat karakterini oluşturan temel algılardan biri de kendini sürekli yük ya da fazlalık olarak görmüş olmasıdır. Bundan dolayı yeni bir yuva kuran babasıyla ve onun ailesiyle duygusal ve fiziksel bağ kurmaktan daimi olarak imtina etmiş olan Nejat karakteri, askerlikten döndükten sonra babasının ölüm döşeginde olduğunu belirten mektubu alınca “Bir oğlu olduğunu bugün mü hatırladı?” (Erman & Aksoy, 1967) diyerek hayal kırıklığını ve öfkesini ifade etmiş, onu ilk ve son kez ölmek üzereyken görmüş ve bu ana dek, bebeklikten yetişkinliğe kadar uzanan süreçte, baba figürüyle hiçbir teması olmamıştır. Babasının hasta yatağında onu son kez görmek istemesinin asıl nedeniyse suçluluk duygusu ve vicdan azabından arınmaktır, çünkü ona göre anne kaybı asıl talihsizliğin başlangıcıdır ve ne yazık ki bu talihsizlik baba kaybıyla perçinlenecektir. Babasının ölmeden önce “Benim ihmalim buna eklenmeyecekti. Bütün hatam annenin ölümünden sonra evlenmem oldu. Kötü bir baba olarak hatırlamanı istemiyorum” (Erman & Aksoy, 1967) demesi Nejat’a yaşattıklarını ilgisiz bir ebeveyn olarak kendi sorumsuzluğundan çok, daha ziyade kader olarak algıladığını ve son kez görüşmek istemesinin altında yatan sebebin de özlem gidermekten ziyade af dilemek ve huzur içerisinde ölmek olduğunu açığa vurmaktadır.

Öte yandan, Nejat'ın sonraki süreçte âşık olduğu Zülal'in sadist tavırlarıyla "yük" ya da "fazlalık" algısı iyice pekişecek ve nevrozu artacak, karakterin çoğunlukla dışlanmış ve sorunlu bir insan olduğu sanrısı güçlenecektir.

Nejat bireyselleşme ve öznelleşmede esas olan üç dönemde, bebeklik, çocukluk ve ergenlikte, ihtiyacı olan güven, sevgi ve aile ortamından yoksun büyüdüğünden ve babasıyla arasında duygusal bir bağ kurmakta tekrar eden bir başarısızlık yaşadığından toplumsallaşamamış ve içedönük bir yaşam üslubu geliştirmiştir. İstenmeyen bir çocuk olması zedelenmiş bir benlik oluşturmaya yol açmış ve hem kendine, hem de ötekine yabancılaşmasına neden olmuştur. İçine düştüğü ya da dayatıldığı yaşam tarzını anlamlandıramadığından nevrozlara özgü kaderci bir tutum geliştirmiş ve "İçimde bir kırgınlık varsa bile bu size karşı değil, kötü talihime karşıdır" (Erman & Aksoy, 1967) diyerek pasif bir yaşam üslubu benimsemiştir. Geçmişe etki edemeyecek olduğunun bilincinde olsa bile retrospektif belleğinde travmatik geçmişini muhafaza etmiş ve onun gölgesinde hayatını idame ettirmiştir. Geleceğin elinde olduğu ve yaşamı değiştirecek güce sahip olduğu fikrini bilinçaltında reddetmiş; daha çok kendi yaşamının kurbanı olduğu sanrısı geliştirerek mağdur rolünden çıkamamıştır. Bu tutum doğrudan mazoşist eğiliminden kaynaklanmaktadır. Nejat, bilinçdışını tamamen bilincine taşımış ve bunun ayırıcına varamayarak kendi benliğinin ve parçalanmış algısının kurbanı olmuştur. Fiziksel ya da zihinsel herhangi bir sorunu olmamasına rağmen benliğini, potansiyelini ve yeteneklerini doğru değerlendirememiş, daha çok ötekinin bakış açısını içselleştirerek kendini zavallı, avare ve acınası görmüş, gerçek kişiliğini ortaya koyamamış ve hayatını istediği şekilde yoluna koyamamıştır. Toplumsal ve ekonomik şartların bir kurbanı olarak yaşama imkânı bulamadığı ancak arzusunu da koparıp alamadığı başka bir yaşam, farklı bir benlik ya da güzel bir kader için bilinçdışında daimi olarak yas tutmuştur. Saldırganlık dürtülerini benliğine yönelterek kendini her geçen gün daha çok zayıf düşürmüş ve iradeden yoksun bir hayat tarzı benimsemiştir. Yaptığı hiçbir şeyden zevk almayarak kendini de kendi benliğini hayal kırıklığına uğrattığı için bir nevi cezalandırmıştır. Bu durum en çok yaşam üslubunu açığa vuran vücut duruşunda kendini ele vermektedir. Nejat sinematik anlatı boyunca boynu bükük, dalıp giden, omuzları çökmüş, gözleri boş bakan, her zaman gergin, çoğunlukla ürkek ve sürekli bitkin şekilde temsil edilmiştir. Özsuçlamalarla boğuştuğu, Tanrı'nın ve kaderin ona adil davranmadığını hem doğrudan hem de beden diliyle ele vermektedir. Toplumdan onay alamadığından kendini de onaylayamayan ve depresif duygudurum içinde kaybolup giden bir kurban imgesinden öteye gidememiştir. Nejat'ın bu anlamda nevrozunun nedenlerinden biri de kendisiyle olan sorunlu ilişkisidir. Kontrol edemediği durum ve olaylardan dolayı kendini suçlaması ve cezalandırması nevrozunu beslemektedir. Geçmiş geride bırakıp geleceğini ve şimdikiyi şekillendirme gücüne sahip olmadığını sanması da kontrol edebileceği olay ve durumlarda pasif bir tutum sergilemesine yol açmaktadır. Bu bağlamda sorumluluk alması ve almaması gereken konularda doğru bir ayırım yapabilme yetisini yitirmiş ve sürdürdüğü hayatı kendi tercihi olarak değil de kaderin dayatması olarak değerlendirmiştir. Nevrotik bir özne olarak karşılaştığı sorunlara çözüm bulma yetisini kaybederek sorunların içinde boğulmuştur. Bu nedenle anlatıda çoğunlukla kaderine küsmüş, hayatla bağını koparmış, yalnız, mutsuz ve asosyal bir görünüm vermektedir. Geçmiş kötü günlere bir perde çekerek yeni bir hayat kurmaktan ve kendini gerçekleştirmekten aciz davranmaktadır.

Nejat karakteri, nevroitik bir kişilik geliştirdiğinden ergenlik döneminde okul yaşamına da uyum sağlayamamış ve eğitimini yarıda bırakmıştır. Bu bağlamda bireyselleşememiş ve öznelilik inşa edememiştir. Gerçek benliği içerisinde yok olduğundan benlik ideali oluşturamamıştır. Bu yüzden kendini yetersiz olarak hissetmekte ve aşağılık duygularıyla boğuşmaktadır. Çoğunlukla kendine acımakta ve kendinden nefret etmektedir; özellikle eğitimini yarıda bırakmış olması kendilik algısına ciddi anlamda zarar vermiştir. Arkadaşı Namık ile olan diyalogo bu durumu açığa çıkarmaktadır:

Namık: Seni çok bozulmuş gördüm Nejat. Yüzünde yer etmiş bir keder var sanki. Mektepteyken canlı, zeki, kabiliyetli bir çocuktun. Hayatta yükseleceğini sanmıştım.

Nejat: Derslerden birden bire soğudum ve tahsilimi yarıda bıraktım.

Namık: İnanılır gibi değil.

Nejat: Sonra da bir hayal âlemine dalıp büsbütün avare oldum.

Namık: Ne o, bir aşk falan mı?

Nejat: Yok, hayır, katiyen. Edebiyat merakı.

Namık: Kendine yazık etmişsin.

Nejat: Bugün pişmanlık içindeyim. (Erman & Aksoy, 1967)

Karakter, akranlarına kıyasla daha zeki ve başarılı olmasına rağmen okul hayatındaki performansını devam ettirememiş ve sosyal hayatta eğitimsiz biri olmanın ağırlığı altında ezilmiştir. Şekilci ötekinin gözünde diplomasız olması cahil olması anlamına gelmektedir ve bunun derin bir aşkla bağlı olduğu Zülal tarafından sık sık dile getirilmesi yetersizlik ve aşağılık duyguları yaşamasına yol açmıştır. Bu açıdan Nejat sadece arzusunun sabitlendiği Zülal'den değil, toplumdaki da onay alamamış ve bu yüzden kendini onaylayamamıştır. Aşırı bir özbilinç geliştirdiğinden daimi olarak eğitimsiz olmasından dolayı toplum, meslek, sevgi ve evlilik konularında beklenti oluşturmaya bir hakkı olmadığı sanırısı geliştirmiş ve bunu "Benim gibi tahsili yarım kalmış, hayatta yolunu bulamamış bir insan aşktan ne bekleyebilir ki" (Erman & Aksoy, 1967) diyerek dile getirmiştir. Tabii bu durumda kültürel faktörlerin de etkisi çok büyüktür. İdeal erkek/sevgili/eş kavramının erkeğin mesleği, serveti ve eğitimi bağlamında değerlendirildiği bir toplumda Nejat başarısız bir erkek ve öznedir. Zülal, Nejat'ın kaleme aldığı şiirlerden etkilenen yakın arkadaşı Didar'a "Unutma ki Nejat hayatta yolunu bulamamış bir insandır; yalnız içli şiir yazmak karın doyurmaz" (Erman & Aksoy, 1967) diyerek Nejat'ın toplum nezdinde evlenilecek ya da arzu duyulacak saygın erkek kategorisine girmediğini dile getirmiştir. Nejat, ideal eş/erkek tanımını "Evleneceğim erkekte başka şeyler ararım; sosyal durum, servet, şahsiyet gibi" (Erman & Aksoy, 1967) olarak açıklayan bireysel olarak Zülal'in, genel olarak karşı cinsin gözünde yetersiz ve başarısız bir erkek/nesne/ötekidir. Nevrotik kişiliğinin bir getirisi olarak imaj ve onaylanma kaygısı üst düzeyde olan Nejat için bu durum toplumsal olarak reddedilme ve dışlanmadır. Buna bağlı olarak kendini güvende hissetmemekte, topluma karışmamakta, karşı cinsle bir ilişki kurmamakta ve insanlardan kaçmaktadır. Reddedilmeye hassasiyet geliştirdiğinden Zülal ve teyzesi dışında isteyerek ve bilerek iletişim kurduğu ya da yakınlık geliştirdiği bir üçüncü kişi bulunmamaktadır. Liseden arkadaşı Namık'la karşılaşması ve Zülal'in ona ilgi duyması bu konuda farkındalık yaşamasına ve dolaylı olarak kendini bilinçdışında onunla kıyaslamasına ve yetersizlik hissetmesine yol açmıştır. Nejat'ın aksine Namık özgüvenli, kadınlarla arası iyi, karizmatik, kendinden emin, yurtdışında eğitim almış zengin bir mühendistir; yani Zülal'in ve ötekinin bir erkekten beklediği ve Nejat'ın yoksun olduğu her şeye sahiptir. Zülal aleni bir şekilde Nejat'ı Namık'la kıyaslamaktan çekinmez; "Çok efendi, çok sempatik biri. Böyle arkadaşların olduğunu bilmiyordum. Darılma ama ne bileyim ben seni daima somurtkan gördüğüm için arkadaşlarını da öyle düşündüm" (Erman & Aksoy, 1967). Bu kıyaslama Nejat'ın bir erkek ve âşık olarak yetersizliğinin bilinç yüzeyine çıkmasına ve bu durumun onda umutsuzluk ve çaresizlik yaratmasına yol açmıştır. Arzu ettiği halde arzulanmaması ve ondan esirgenen arzusunun açık bir şekilde başka bir nesneye aktarılması Nejat'ın yetersizliğiyle yüz yüze gelmesine yol açar. Normal bir insan karşılık alamadığı nesneden arzusunu kopararak başka bir nesneye yönlendirebilir ancak nevrotik kişiliğinden ötürü Nejat aşağılandığı, aleni bir şekilde reddedildiği ve onay alamadığı halde Zülal'den vazgeçemeyerek ona karşı yıkıcı bir bağlılık geliştirir. Bu sebepten Horney ve Freud'un sözünü ettiği biçimde nesne libidosunda artış olurken benlik libidosunda düşüş yaşayarak kendi benliğine saldırmaya başlar. Bu da onun edilgin bir hüznün pençesine düşerek geri çekilmesine ve kendi dünyasına sığınmasına yol açar. Nejat'ın nevrozu bir anlamda kendisiyle olduğu kadar ötekiyle olan sorunlu ilişkisinden de kaynaklanmaktadır. Ötekinden onay almadıkça kendini de reddetmekte ve reddedildikçe toplumdaki kaçarak tek kişilik imgelem dünyasına sığınmaktadır. Normal bir insanın üstesinden kolaylıkla gelebileceği her şey Nejat'ın nevrotik kişiliğinde çöküşe sebep olmaktadır. Öyle ki savunma mekanizmalarına başvurmaksızın her türlü dışlanma ve küçük görülme gibi kabullenmekte ve boyun eğmektedir. Bu bağlamda Nejat aslında kendi bilincinin de bir kurbanıdır.

Nejat karakterinde nevroz oluşturan en büyük etken libidinal arzusunu tek bir nesneye, Zülal'e sabitlemesi ve tatmin ve dışa vurma imkânı bulamadığı için dürtülerini daimi olarak bastırmak zorunda kalmasıdır. Bu bağlamda libido engellemelere maruz kalmakta ve benlikte geri çekilme yaşanmaktadır. Bunun sonucunda, öznenin cinsel kimliği çocuksu evrelerden birine geri dönmekte ve nevrotik özne buna uygun davranış biçimleri sergilemektedir. Nejat'ın sinematik anlatı boyunca yansıttığı davranış örüntüsü göz önüne alındığında, Zülal'le aşırı ve yıkıcı bir özdeşleşim deneyimlediği ve onu narsistik bir parçası olarak kabul ettiği görülmektedir. Arzusunun odaklandığı nesne tarafından arzulanmadığı için çoğunlukla saldırgan, geçimsiz ve öfkeli. Bununla birlikte genellikle pasif-agresif, depresif, bağımlı, takıntılı, şüpheli ve özgüvensiz bir profil çizmektedir. Bütün bunlar Nejat'ın oral karakter özellikleri sergilediğini göstermektedir. Egosu bir anlamda id ve süperego arasında bir denge sağlayamamış, id'den gelen dürtüler toplumun onaylayacağı şekilde dışa vurulmamış ya da tatmin edilmemiştir. Bunu takiben nevrotik bir kişilik geliştirmiş ve ötekinin arzusundan

etkilendiğinden asabi bir karakter edinmiştir. Tatmin bulamadığı arzusu kendini bir özne ve erkek olarak gerçekleştirmesi yolundaki en büyük engel haline dönmüş ve cinsel kimliğinin oral evreye geri dönmesine yol açmıştır. Nejat'ın kimliği ve benliği tamamen içselleştirdiği arzu nesnesi olarak Zülal'in etrafında şekillenmiştir. Nejat bunu anlatıcı dış ses olarak şöyle izah etmektedir:

Zülal'i çocukluğumdan başlayan ve her gün biraz daha gelişen bir aşkla sevdim, ama bu aşkı ondan daima gizledim. O da beni sever ama bu daha ziyade hayatta muvaffak olamamış akraba çocuğuna karşı beslenen acımaya benzer bir duygudur. Bu ümitsiz aşk bana çok çektirdi; bundan sonra da çektirecek. (Erman & Aksoy, 1967)

Nejat, bir arzu nesnesi olarak Zülal'in ilgi alanına girmediğinin bilincinde olmasına rağmen başka bir arzu nesnesine yönelemez ve aktarım yapamaz. Daha ziyade bu karşılıksız aşkın sebep olduğu yetersizlik ve aşağılık duygularıyla boğuşur ve melankolik bir tutum edinir. Zülal'in sadist bir insan olması ve manipülatif bir tavır sergilemesi Nejat'ın nevrozunu şiddetlendiren başka bir faktördür. Zülal, Nejat'ın hassasiyet gösterdiği kişisel zaaflarını ve zayıflıklarını kolayca ayırt ederek onu yaralamaktan haz almaktadır. Askerlik dönüşü Nejat'ı karşısında görünce verdiği tepki bunu doğrulamaktadır:

Biliyor musun, ben imtihanların hepsini verdim. Biraz sıkıştım ama zor olmadı. Şükran, Jale, Nejla hep beraber mezun olduk. Bugün eve dönüşün çok iyi oldu. Yarın mektepte diploma merasimi yapılacak. Herhalde böyle bir günde beni yalnız bırakmazsın. Hem bir sürü güzel kız göreceksin orada. (Erman & Aksoy, 1967)

Zülal, Nejat'ın eğitimsiz ve diplomasız bir insan olmasını sürekli aleyhine kullanan ve bunu yapmaktan, bu konuda canını acıtmaktan zevk alan biridir. Nejat'ın kendisine tutkuyla âşık olduğunun farkında olmasına rağmen daimi olarak ona ret vermekte ve kendisi için bir nevi yetersiz bir insan olduğu gerçeğini yüzüne vurmaktadır. Nitekim tören kelimesini duyunca Nejat boynunu büker, suratı istemsiz düşer ve üzülür. Başka kızlardan bahsetmesi ise bir erkek olarak onu reddetmenin doğrudan ifadesi olarak okunabilir. Zülal'in Nejat'ı mezuniyet törenine çağırması ona eğitimsiz biri olduğunu ve bu sebepten bir erkek olarak arzulanmadığını dolaylı olarak hatırlatmaktır ve törene katılmayan Nejat'a verdiği tepki de bu çıkarımı doğrulamaktadır:

Zülal: Neden gelmedin merasime?

Nejat: Bilmem, olmadı işte.

Zülal: Bilirim, eskiden beri mektepleri sevmez; öyle diplomaya falan önem vermezsin, ama gene de benim hatırım için gelirsin sanmıştım.

Nejat: Orda olmanın senin için bu kadar önemli olduğunu bilseydim...

Zülal: Ah, neyse. Bu konuşmanın faydası yok artık. (Erman & Aksoy, 1967)

Nejat'ın aksine Zülal anı yaşayan, duygularını ve dürtülerini bastırma gereği duymayan, sözlerini esirgemeyen, canlı ve hayat dolu bir insandır. Nejat'ın karamsar duygudurumu ve nevrotik kişiliğini umursamaz ve alaycı bir şekilde eleştirmektedir. Nitekim söyleyeceğini söyler, verdiği cevapları dinlemez ve Nejat'ın sözlerini genelde yarıda keser. Askerden henüz gelmiş olmasına ve dinlenme imkânı yakalayamamış olmasına rağmen bu kez de Nejat'a mesleki konudan saldırmaya başlar.

Zülal: Bütün gün evde miydin? Peki, ne yaptın akşama kadar?

Nejat: Hiç, denizi seyrettim; düşündüm.

Zülal: Kuzum bir şeyler yapmaya niyetin yok mu senin? Hep böyle boş ve avare mi yaşayacaksın? Bir baltaya sap olmaya niyetin yok mu senin?

Nejat: Elbet bir iş bulacağım, yalnız birkaç gün dinleneyim demiştim.

Zülal: Dinlen tabii, ama bu aylarca sürmesin.

Nejat: Sizlere çok şey borçlu olduğumu biliyorum. Annemin ölümünden sonra teyzem beni yanına aldı. Onun sayesinde yetiştim ama gene de artık ağır geldiğimi söyleyip başıma kakmamalıydın Zülal. Bunu hatırlatmana lüzum yoktu. Üzerinizdeki yükümü hafifletmekte gecikmeyeceğim zaten.

Zülal: Bunu demek istemedim; beni çok yanlış anladın.

Nejat: Neyi yanlış anlayayım Zülal; doğrusu biraz da haklısın. (Erman & Aksoy, 1967)

Zülal iki yıl askerlikten sonra Nejat'a sosyal yaşama adapte olmana imkânı tanımaz ve sağduyu göstermez. Bunun yerine otoriter vicdan üzerinden söylem üreterek içsel çatışmaları arasında yitip gitmiş nevrotik Nejat'a yeni bir dış çatışma zemini oluşturur. Aşırı bir özbilinç geliştirmiş Nejat'ta üst düzey bir sosyal bilinç uyandırır. Bu bağlamda Zülal'in genel olarak süperego/öteki/toplumu temsil ettiğini söylenebilir. Zülal içinse Nejat bir öteki olmadığından rol yapmaya ya da görece sözlerini dolaylı olarak aktarmaya gerek duymaz; aksine saldırganlık dürtülerini onun aracılığıyla ertelemekten dışa vurur. Bu sadist tavırlarına alışkın olan Nejat'ın Zülal'in sözlerine normalüstü bir tepki vermesi ya da iyi niyetle söylediğini ve yanlış anlaşıldığını dile getirmesine rağmen kırılıp ortamı terk etmesi tamamen aşağılık duygularından kaynaklanmaktadır. Söylemleri kişiselleştirip alınma ya da yanlış yorumlama kompleksten duygulara evrilmiş ve kalıcı hale gelmiş bir yetersizlik belirtisidir. Nejat'ın nevrotik kişiliği dilin ve söylemin rutin kullanımı dışına çıkmasına ve aşırı yorumlama ve kişiselleştirme yapmasına neden olmaktadır. Aslında bu aynı zamanda nevrotik öznenin sembolik düzlemde tutunamamasından kaynaklanmaktadır ve nevrozun narsistik bir sorun olduğunu da açığa vurmaktadır.

Nevrotik karakteri oluşturan bir diğer etken de arzu nesnesi olarak temsil edilen Zülal karakterinin bireysel ikili ilişkilerinde olduğu kadar toplumsal ortamlarda da Nejat'a karşı sadistik dürtülerini açığa vurması ve doğruluk zemini olmayan kişisel fikirlerini sosyal çevresine empoze etmekten çekinmemesidir. Bunu da çoğunlukla Nejat'ın da bulunduğu ortamlarda gerçekleştirmekten kaçınmadığı görülür. Örneğin, içedönük bir yaşam üslubu benimsemiş olduğunun bilincinde olmasına rağmen Nejat'ın şiirlerini topladığı defteri ondan izin almaksızın Didar'a okuması için verir. Nejat fark edince de rasyonel bir gerekçe sunma ihtiyacı da duymaz; "Ben getirdim; çocuklar şiirlerini okumak istedi, odandan aldım" (Erman & Aksoy, 1967). Didar "Hepsi o kadar güzel ki Nejat Bey; siz büyük bir şairsiniz" (Erman & Aksoy, 1967) diye iltifat edince de oluşturmayı umduğu sosyal imajı/imgeyi bulamayan Zülal bu kez de omuz silerek alaycı bir gülümsemeyle karşılık verir. Özel alanına saygı duymadığı gibi Nejat'ı toplumsal olarak da rencide etmekten haz almaktadır. Nitekim kalabalığı görünce odasına kaçmaya çalışan Nejat'ı herkesin içerisinde "Çocuklar bu vahşiden neler çektiğini bir bilerseniz; yabancıların yanında sıkılmış efendim" (Erman & Aksoy, 1967) diyerek aşağılar. Nejat'ın nevrozu özbenlik kaybının yanı sıra toplumsal bir kaygıdan da kaynaklanmaktadır. Benlik yitimi yaşayan Nejat aynı zamanda toplumsallaşma becerilerini de kaybetmiş ve toplum arasına karışmaktan çekinir olmuştur. Dahası, ötekinin kendisiyle meşgul olduğu delüzyonu da geliştirmiştir ve eleştirilmekten, onay alamamaktan tedirginlik duymuştur; bu durum nevrozun narsistik bir yapısı olduğunu göstermektedir. Nejat, Zülal'in bakış açısını içselleştirmiş, yer değiştirme yaparak bunu kendi benliğine aktarmış ve ötekini algılamada bilinçsiz bir biçimde kullanmıştır. Bu durum aynı şekilde Zülal'le aşırı özdeşleşim yaşamasından ve ötekine olumsuz aktarım yapmasından kaynaklanmaktadır. Öyle ki Nejat'ın içinde bulunduğu pasif-agresif ruh halini fark edip maternal bir zemin oluşturmak isteyen Şükran'ın "Belki Zülal ut çalışıyorsunuz diye size şaka kastiyle takılmıştır" (Erman & Aksoy, 1967) cümlesine karşılık "Zülal'in ve arkadaşlarının nazarında ut çalmak ne demek iyi bilirim. Zülal'in beni kızdırmaktan, hatta darılmaktan zevk aldığını herhalde siz de bilirsiniz" (Erman & Aksoy, 1967) diyerek olumsuz aktarım/yer değiştirme yapar. Zülal'in ona gösterdiği önyargıyı arkadaş çevresine de aktarır ve herkesi Zülal gibi sadist görür.

Nejat karakterinin nevrotik kişiliğinde olumlu dönüşüm yaşaması, arzu nesnesi ile duygusal ve mekânsal bağının kopmasıyla başlar. Nejat, Zülal'e doğrudan aşkı itiraf etmiş; Zülal ise Namık'la evlenerek başka bir kente taşınmıştır. Çok uzun yıllardan beri bastırmak zorunda kaldığı hislerini açıklamasıyla bunu bilinç düzeyine taşıyarak kendisiyle ve Zülal'le yüzleşmiş ve bu açıdan itiraf terapötik bir etki yaratmıştır. Duyuş olarak etkisi süregelen fakat dile getirilemeyen kederin dile dökülmesi dürtülerin tatmin edilmese bile serbest bırakılmasına olanak sağlamıştır. Nejat, Namık'la nişanlandığı gece duyduğu acıyı ve kaybetme korkusunu yönetemeyerek Zülal'e duygularını açar:

Seni seviyorum Zülal. Seni yıllardan beri, kendimi bildim bileli seviyorum. Bu sevginin ıstırabına o kadar çok alıştım ki çektiklerimi hiçbir zaman çok görmedim, çünkü bu acı benimle beraber doğmuştu, benimle beraber ölecekti. Seni seviyorum Zülal, hem de hiç kimsenin sevemeyeceği kadar. (Erman & Aksoy, 1967)

Zülal'in Nejat'ın itirafına normalde eylemlerine ve mizacına verdiği alaycı tepki yerine anlayışlı ve şefkatli bir tutum sergilemesi ve aşkından haberdar olduğunu ifade etmesi nevrotik bir karakter olarak onun ihtiyaç duyduğu şefkati görece temin eder:

Zavallı Nejat bu kadar acı çektiğini bilmiyordum ama ben ne yapabilirdim? Sana karşı daima bir kardeş sevgisi besledim. Daha başka ne bekleyebilirdin? Acını anlıyorum ama günün birinde evleneceğimi bilmen, kendini buna hazırlaman gerekirdi. Elbette seçeceğim erkek mevki ve şahsiyetiyle iftihar edeceğim biri olmalıydı. Bundan sonra bana bir kardeş gözüyle bakmanı isterim Nejat. (Erman & Aksoy, 1967)

Nejat'ın nevrotik ilgi ve sevgi ihtiyacı arzusunun şiddetiyle gün geçtikçe artar ve itirafının da verdiği güçle Zülal'le yakınlaşmaya çalışır. Hatta ileri giderek Namık'ın evlenilecek dürüst bir adam olmadığını, onu kötü emellerine kurban etmek istediğini ve Zülal'in aslında ona âşık olduğunu dile getirir. Bunu Nejat'ın kıskançlık duygularının dışavurumu olarak yorumlayan Zülal'in verdiği aşırı tepki ise Nejat'a arzu nesnesinden vazgeçmesi gerektiği gerçeğini kabullenmesini sağlar ve bu konuda ihtiyacı olan güdülenmeyi dönemsel olarak sağlar:

Tamamen şuursuz bir insan gibi konuşuyorsun. Onu seviyorum; sana gelince, sen benim için sadece bir akraba çocuğusun. Birtakım münasebetsiz hareketlerine müsamaha göstermekle büyük hata ettim. Senden nefret ediyorum. Sen bir cahil, bir hiçsin. Sana zerre kadar kıymet vermiş değilim; sadece acıdığım için müsamaha gösterdim ama sen bundan yüz bulup ileriye gitmeye kalktın. Demek ki senelerce koynumuzda yılan beslemişiz. Sen velinimetin olan insanların saadetine göz dikecek kadar küçük bir insansın. (Erman & Aksoy, 1967)

Nevrotik karakter aşkına karşılık almanın mümkün olmadığını anlayınca nevrozu yönetmenin yolunu kendini durmaksızın çalışmaya vermekte bulur; "Şimdi tek tesellim çalışmak, durmadan çalışmak. Kendimi tamamıyla yeni hazırlamakta olduğum bir romana vermişim" (Erman & Aksoy, 1967). Böylece özsuçlamalar ve özaşağılamalarla kendini ele veren mazoistik eğilimini kontrol etmeye çalışır; küçümsediği, küçümsendiği ve onay alamadığı mevcut benliğinin ve kimliğinin yerine yeni bir benlik ve kimlik yaratmaya çalışır. Libidinal arzusunun sanat aracılığıyla dışavurma ve yüceltme yolunu seçer ve arzu nesnesi yerine, sanata tutunmaya başlar. İç dünyasına sığınmak yerine sanat aracılığıyla inşa ettiği imgelem dünyasına sığınır ve gerçeklik zemininden kopmadan yaşama tutunur. Sanat ve yazma edimi terapötik bir etki oluşturur ve kendine yönelttiği saldırganlık dürtülerini kontrol etmesini sağlar. Zülal'in olmadığı ve olamayacağı bir dünyaya ona olan aşkı ve özlemine konu edindiği eserlerle⁷ uyum sağlar. Anormal ve avare olarak yaftalandığı bir toplumda sanatçı olarak arzu ettiği saygı, mevkii ve şöhreti kazanır. Böylece nevrotik bir özne olarak saygı, sevgi ve onay ihtiyacını zamanla giderir ve kaygısını kontrol altında tutar. İç ve dış çatışmalarını kendinde ve ötekinde yönetmeye çalışır ve aşağılık duygularını üstünlük aruzuyla kompanze eder. Nevrotik bir özne olarak Nejat bilinçdışına konumlanmış arzularını sanat aracılığıyla tatmin etmeyi başarır ve yazar olarak kendini gerçekleştirir. Nevrozundan ve kederinden ziyade sanatıyla özdeşleşmeyi başarır. Kitapları çok satan başarılı bir yazar olarak da anlatı sonunda mutsuz bir evliliğin pençesinde kıvranan Zülal'in aşkını⁸ da kazanır.

4. SONUÇ

Nevrotik başkarakter arzu nesnesinden onay alamayacağından emin olunca mustarip olduğu nevroz ile başa çıkmanın ve onu yönetmenin yolunu sanatsal üretimde bulur ve çareyi yoğun çalışmada arar. Bu sayede kendine yöneltmiş olduğu özeleştirici mekanizmasını sönlendirmeye ve durdurmaya çalışır. Bir yönüyle

⁷ Nejat, sembolik düzlemde karşılık bulamadığı aşkı ve Zülal'in evlenerek başka kente taşınmasıyla deneyimlediği yasını semiyotik düzlemde onu konu edinen eserlerle yönetmeye çalışır. Kamera açısına giren ilk eserinin adıyla onu kaybetmesinin ardından kaleme aldığı "Sen Gideli" dir. Bu bağlamda sanat aracılığıyla yasını tematize ederek ve arzusunun yücelterek (sublimation) nevrozunu kontrol altında tutmaya çalışır. Zülal yerine bir öteki forma, edebiyata tutunur; arzusunun sanata odaklar.

⁸ Zülal'in zamanla Nejat'a karşı bir şeyler hissetmesi ve bu durumun aşka evrilmesi de ayrı bir tartışma konusudur. Her ne kadar "Seni her zaman sevdim Nejat" (Erman & Aksoy, 1967) dese de mutsuz bir evliliğin yol açtığı nevrotik karakterinden ötürü Nejat'a tutunduğu barizdir. Büyük hayaller kurarak evlendiği Namık'ın bir erkek/koca olarak onu hayal kırıklığına uğratması ve ihtiyacı olan sevgi ve şefkatten yoksun olması bilinçdışında Nejat'a ve onun aşkına sığınmasına yol açmıştır. Zülal anlatı sonunda Nejat'a olan hislerinde dönüşüm yaşamasını şöyle tanımlamaktadır: "Sana yaptığım kötülükler için affet. Ben saadeti gösterişte sanıyordum; meğer bütün saadetim küçümsediğim bir varlığın altın kalbindeymiş. Sen beni yalnız benim için sevdin; ben bunun kıymetini çok geç anladım. Ne kadar pişman olduğumu bilemezsin" (Erman & Aksoy, 1967). Her ne kadar aksini iddia etse de Zülal Nejat'a ancak daha önce sözünü ettiği kriterlerine uyduktan sonra bağlanmış. Nejat bir erkek olarak kariyer, şöhret ve servet sahibi olduktan sonra Zülal tarafından karşı cins olarak değerlendirilmiştir. Bu açıdan Zülal'in deneyimlediği şey nevrotik karakterin yıkıcı bir bağlılıktan yeni bir bağımlılık geliştirerek kurtulması olarak da tanımlanabilir. Zülal'in derin bir suçluluk duygusundan da beslenen yakın ilgisi kanımca saf bir aşk değildir. Bu bağlamda benliğinde dönüşüm yaşadıkten sonra da hala Zülal'e olan aşkını devam ettiren Nejat gerçek bir sevgilidir ve saf aşkın temsilcisidir. Yine de karakterlerin bu tepkileri yeterince gerçekçi görünmemektedir ve Yeşilçam steryotiplerine özgü söylemler olarak da okunabilir.

nesneyle kurduğu (aslında kuramadığı) ilişkinin mazoüstik tarafını sağaltmaya çalışır. Bu çaba, yeni bir benlik ve kimlik inşasını beraberinde getirecektir. İnşa ettiği yeni yazar/sanatçı kimliği artık küçümsenmeyen, toplumdan onay alan bir benlikle ortaya çıkmış olsa da yaralı belleği yeterince tamir edilemediğinden öznenin nesneye zaafının devam ettiği görülür. Arzusunu sanat aracılığıyla dışavurma yolunu seçen ve arzu nesnesi yerine sanata tutunmaya çalışan bu yeni karakterin zaafını aşamadığı nesne ile yıllar sonra karşılaştığında ortaya çıkacak ve nevrotik eğilimleri tazeleneyecektir. Başkarakterin, iç dünyasına kapanmak yerine sanat aracılığıyla inşa ettiği imgelem dünyasına sığınması; gerçeklik zemininden kopmadan yaşama tutunması ne yazık ki geçici bir süre için, nesneyle yeniden bir araya gelinceye dek, mümkün olacaktır. Bu nedenle sanat ve yazma ediminin terapötik etkisi sınırlı kalır ve kendine yönelttiği saldırganlık dürtülerini kontrol etmesi ancak nesne ile yeniden bağ kuruncaya kadar mümkün olur. Nejat, Zülal'in olmayacağı bir dünyada eserlerinde aşk ve özlemi konu edinerek aslında bu duygularını nesneleştirir ve topluma normal bir birey olarak uyum sağlar. Aşağılandığı ve dışlandığı toplumda sanatçı olarak saygı görüp mevki kazanır fakat nesne ile ilişkisini kimlik düzeyinde tamir etmesine rağmen benlik ve bellek düzeyinde tam anlamıyla düzenleyememiştir. Nevrotik bir özne olarak saygı, sevgi ve onay ihtiyacını gideren ve kaygısını kontrol altında tutan karakterin nevrotik kişiliği/belleği nesne ile karşılaştığında canlanır ve parçalanmışlığını ortaya koyar. İç ve dış çatışmalarını kendinde ve ötekinde yönetmeye ve aşağılık duygularını üstünlük arzusuyla telafi etmeye çalışan nevrotik öznenin, bilinçdışına konumlanmış arzularını sanat aracılığıyla tatmin etmeyi başarması bu bağlamda geçici bir durumdur. Yazar olarak kendini gerçekleştirmiş ancak benliğini ötekinden ayıramamış, özgürleştirememiştir. Nevrozundan ve kederinden ziyade sanatıyla özdeşleşmeyi başarmış ancak bu durum kısa sürmüştür. Ünlü ve başarılı bir yazar olarak, anlatı sonunda mutsuz bir evlilik yaşayan Zülal'in aşkını kazandığını sanması onun naifliğini olduğu kadar parçalanmış kişiliğini de gösteren en önemli unsurdur.

Sonuç olarak, *Samanyolu* (1967) filminde karakter analizi yapıldığında Nejat karakterinin sergilediği saldırganlığın nevrotik kişiliğinden kaynaklandığı söylenebilir. Onaylama, sevgi ve şefkat gibi nevrotik ihtiyaçları ağır basan Nejat'ın iç çatışmaları benlik ideali oluşturmakta ve kendini gerçekleştirmekte yaşadığı başarısızlık kadar, karşılık bulamadığı aşkıdan da kaynaklanmaktadır. Karakterin dış çatışmaları daha ziyade toplumsal cinsiyet rollerini yerine getirememesinden ve meslek, kariyer ve eğitim konularında bir üstünlük elde edememesinden ortaya çıkmıştır. Bu açıdan karakterin nevrozu hem bireysel hem de toplumsal yapıdadır. Nejat, sanat ve edebiyat dolayımında nevrotik kişiliğini yönetmeyi geçici bir süre başarır ve toplumsal kimlik düzeyinde kendini gerçekleştirerek hem kendinden hem de toplumdan onay alır. Toplumsallaşmayı başaran karakterin kronik hale evrilmiş aşağılık ve yetersizlik duygularını benlik düzeyinde aşamadığı ve benliğini sağaltmadığı anlaşılır.

KAYNAKÇA

- Adler, Alfred (2016). *Yaşama Sanatı*. Kamuran Şipal (Çev.). İstanbul: Say Yayınları.
- Çıraklı, Mustafa Zeki & Yemez, Öznur (2019). Retrospektif Bellek ve Çelişkili Anlatıcı-Karakter: Sinematik Bir Anlatı Olarak *Hırçınlık* (2018). *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S. 68, s. 95-104.
- Erman, Hürrem (Yapımcı) & Aksoy, Orhan (Yönetmen). (1967). *Samanyolu*. [Film]. Türkiye: Erman Yapımcılık.
- Freud, Sigmund (2016). *Otobiyografi*. Ayşegül Demir (Çev.). İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Freud, Sigmund (2017). *Cinsellik Üzerine*. A. Avni Ökkeş (Çev.). İstanbul: Say Yayıncılık.
- Horney, Karen (2017). *Psikanalizde Yeni Yollar*. Selçuk Budak (Çev.). İstanbul: Totem Yayınları.
- Kızıltan, Hakan & Saydam, M. Bilgin (2018). Başlangıçta Sapkınlık Vardı(r). *Suret; Psikokültürel Analiz*, S. 10, s.127-139.
- Sayar, Kemal & Dinç, Mehmet (2018). *Psikolojiye Giriş*. İstanbul: Dem Yayınları.
- Storr, Anthony (2019). *Freud: Kısa Bir Giriş*. Nihansu Aydemir (Çev.). İstanbul: Alfa Yayıncılık.
- Tükel, Raşit (2015). *Freud Okumaları*. Ankara: Bağlam Yayıncılık.